

utkast

God morgen alle sammen!

ALLER FØRST VIL JEG takke for invitasjonen til å komme hit i dag. Jeg setter stor pris på at en så dyktig og kunnskapsrik kar som Frode Blakstad har lyst til å høre hva en redaktør fra gjeddesivet på Eidsvoll Verk har å si. Jeg håper både Frode og dere andre får utbytte av dette lille foredraget.

I dag er det ganske nøyaktig ett år siden jeg sto her sist. Da var oppgaven å fortelle om situasjonen i norsk sjømatnæring. Denne gangen har Frode bedt meg om å snakke om statusen i næringen, hvilket egentlig er nøyaktig det samme oppdraget som i fjor.

Jeg kunne ha gjentatt meg selv. Hovedtrekkene er nemlig mye de samme. Norsk sjømatnæring går så det griner. Nå er det ofte lett å generalisere for mye når man skal beskrive situasjonen i en så mangfoldig bransje som sjømatnæringen. Bak totaltallene vil det alltid skjule seg variasjoner. Uansett hvor dårlig næringen går totalt sett, vil det være de som lykkes. Og uansett hvor mange penger som strømmer inn, vil det være de som sliter. Også i år er det sjømatbedrifter som har måttet ta den tunge veien til skifteretten. Men i det store bildet — det som skal tegnes for å beskrive den økonomiske statusen i næringen per august 2017, må det brukes skarpe og lyse farger. Farger og penselstrøk som får tilskuerne til å smile. Den som ikke tjener penger i 2017, og da tenker jeg kanskje spesielt i fiskeflåten og oppdrettsnæringen, bør snarest finne seg noe annet å gjøre.

Etterspørselen etter norsk sjømat er knallsterk. En hel verden vil gjerne ha våre marine proteiner, og er villige til å betale svært godt for dem. Ja, Brexit og amerikansk proteksjonisme spøker kanskje i horisonten. Gunstige valutakurser — som vi også har hatt i 2017 selv om dollaren har styrket seg noe i løpet av året, er heller ikke noe vi kan regne med herfra til evigheten. Men enn så lenge er altså de store hovedtrendene — eller driverne som det henter på fint — på vår side. Verdens befolkning fortsetter å øke. Sjømat oppfattes fremdeles som svært sunn mat, og som myndighetene i de fleste land anbefaler befolkningen å spise mer av. Gapet mellom tilbud og etterspørsel vil høyst sannsynlig bare øke de neste 30 til 50 årene. Også rentenivået er på sjømatnæringens side. For oss som lånte penger på 80-tallet er dagens rentesatser nærmest science-fiction.

Og la meg så innledningsvis repetere noe av budskapet fra i fjor. Det er i

oppoverbakke man legger seg til alle de stygge uvanene som kan gjøre nedoverbakkene så vonde og bratte. I dag, mer enn noen gang før, er det derfor viktig for norsk sjømatnæring å tenke på kostnadene. Den som glemmer det vil før eller siden få et brutalt møte med virkeligheten.

I og med at vi eksporterer over 90 prosent av all den fisken vi fanger og produserer, har jeg alltid likt å bruke eksportinntektene som et slags «termometer» for den økonomiske ståa i næringen. Kostnadsutviklingen må selvfølgelig tas i betraktning. Men er det noe vi kan være rimelig trygge på, er det at de økonomiske resultatene i alle fall ikke blir bedre når eksportinntektene går ned.

De siste fire-fem årene har vært en sammenhengende eksportfest. Jeg skal ikke trette med figurer. Dette er **Figur 1** -- den første av tre. Den viser eksportverdien av villfisk og oppdrettsfisk siden 2005 i faste 2017-kroner. Her er det altså justert for inflasjonen. Tallet for 2017 på 99 milliarder kroner er min prognose basert på eksportverdien fra januar til juli. Den forutsetter at veksten vil bli like stor i de siste fem månedene i 2017 som i de første syv. Spør noen meg akkurat nå, vil jeg si at det kanskje en litt for optimistisk. Men at vi passerer 95 milliarder er jeg ganske trygg på.

Figuren forteller hele historien, og en historie dere selvsagt kan. Siden 2005 har den totale eksportverdien økt fra ca. 40 til 100 milliarder, regnet i 2017-kroner. Vi snakker om en reell vekst på 250 prosent. Veksten har vært særlig sterk siden 2012 — dvs. fra ca. 60 til 100 milliarder.

Oppdrettslaksen står for det aller meste av veksten — faktisk hele 90 prosent. I 2006 passerte eksportverdien av oppdrettsfisk for første gang eksportverdien av villfisk. Dette er med andre ord et historisk årstall. I år vil vi eksportere 2,6 ganger så mye laks og ørret som annen fisk — vel og merke regnet i verdi. I kvantum eksporterer vi fortsatt mer villfisk enn oppdrettsfisk, og det vil vi nok fortsette med i mange år — noe jeg skal komme tilbake til.

Hva som ikke går så klart frem av figuren, er at eksportverdien av villfanget fisk faktisk har økt med nesten 25 prosent fra 2005 til i år, selv etter at vi korrigerer for inflasjonen. Det vil jeg kalle en meget pen utvikling — ikke minst med tanke på at det har blitt en god del færre aktører å dele på. Dette gjelder særlig på sjøen, men også på land. Inntektene per aktør har altså økt betydelig, hvilket bare bekrefter at inntjeningen totalt sett i den tradisjonelle delen av næringen sannsynligvis blir bedre i 2017 enn noen gang. Om utviklingen i andre halvår følger samme trend som i første, vil eksportverdien av villfisk i 2017 være hele seks milliarder kroner høyere enn i 2013 — en realvekst på smått imponerende 28 prosent i løpet av fire korte år. Det er ikke mange bransjer i Norge som kan vise til noe lignende.

FIGUR 2 VISER UTVIKLINGEN i førstehåndsverdien til norske fiskere i faste

2017-kroner siden 2005. Den har ligget relativt stabil mellom 14 og 19 milliarder kroner. Igjen ser vi den pene veksten fra 2013 til 2016, da førstehåndsverdien nesten nådde 19 milliarder 2017-kroner. Den har aldri vært høyere. På tre år har utbetalingene til norske fiskere økt med 36 prosent. Slå den!

Også i år kan vi forvente en økning. Per første halvår var rett nok førstehåndsverdien ca. 230 millioner kroner lavere enn på samme tid i fjor. Men holder vi oss til prognosene til Norges Sildesalgslag og Norges Råfisklag vil den totale omsetningsverdien på førstehånd nærme seg 19,5 milliarder kroner. På tross av prisfallet på sild regner Sildelaget med en omsetningsvekst på ca. 200 millioner kroner, Råfisklaget på nærmere 400 millioner. Dette utbetalt til norske fiskere. Mye fisk skal på land utover høsten — ikke minst ca. 100.000 tonn torsk, ca. 300.000 tonn nvg-sild og ca. 230.000 tonn makrell. Mye kan altså fortsatt gå galt. Men min prognose er at førstehåndsverdien til norske fiskere i år vil havne godt over 19 milliarder kroner — det høyeste i historien. Det går med andre ord så det griner også i år, noe de skyhøye prisene på fiskekvoter bekrefter. Det er mange år siden jeg sluttet å forstå prisnivået på kvoter. De siste 15 årene har jeg stort sett hele tiden ment at det er alt for høyt. Jeg har tatt feil hele veien — hittil.

Prisutviklingen på villfisken i 2017 er litt ymse. Torske- og hyseprisene har økt betydelig. Sammenlignet med første halvår i fjor er torskeprisen opp med nesten en krone per kilo regnet i rund vekt, dvs. med ca. 6 prosent. Hyseprisen er opp enda mer — med nesten to kroner per kilo eller 18 prosent. Både sei- og sildeprisene har derimot stupt. Per første halvår i år har fiskerne bare fått 7,25 kroner per kilo for sei, og 5,15 kroner per kilo for sild. Det tilsvarer et prisfall på henholdsvis 23 og 25 prosent. Resultatet er som nevnt et samlet verdifall i første halvår på 230 millioner kroner sammenlignet med i fjor, selv om det totale fangstkvantumet har økt med over 200.000 tonn.

Det er alt for tidlig å si at toppen blir nådd i 2017. Men til neste år skal torskekvoten kraftig ned. I utgangspunktet tilsier det et verdifall, men ingen vet jo hva som skjer med prisene. Vi har opplevd mange ganger at prisøkningen har kompensert kvantumssvikten — og mer til. Det kan godt skje i 2018 også.

HOLDER VI OSS TIL eksportstatistikken har prisutviklingen på oppdrettslaksen vært formidabel de senere årene. Det ser vi av **Figur 3**, som viser eksportprisen per kilo for fersk oppdrettslaks siden 2005 regnet i faste 2017-kroner. Den markerte prisøkningen i 2017, som gjelder per første halvår, skyldes ikke så mye en reell prisøkning i spotmarkedet, men mer at kontraktsprisene er justert kraftig opp i løpet av året. Resultatet er uansett at vi har solgt den ferske oppdrettslaksen for ganske nøyaktig fem kroner mer per kilo hittil i år enn i første halvår i fjor. Slikt blir det penger av — ikke minst for oppdretterne. Jeg vet ikke

hva produksjonskostnadene blir i 2017. Skal jeg tippe, vil jeg si et sted mellom 35 og 40 kroner per kilo, om vi hensyntar alle kostnader knyttet til lakselusa. Uansett ligger det likevel an til minst 25 kroner i ren fortjeneste per kilo — kanskje nærmere 30. Selger vi 1 million kilo blir det 25-30 milliarder kroner!

Apropos lusekostnadene som enkelte tror vil passere 10 milliarder kroner i løpet av 2017, må vi ikke glemme at lusa også er hovedårsaken til de skyhøye prisene. Uten lakselusa hadde produksjonen i norsk oppdrettsnæring vært vesentlig høyere enn den er i dag, og prisene vesentlig lavere. Lusa har med andre ord både en kostnadsside og en «inntektside», om jeg kan formulere meg slik. Det bør ikke oppdretterne glemme når de stønner over de skyhøye kostnadene til avlusning og elendig tilvekst.

Fiskeridirektoratet har nettopp lagt frem lønnsomhetstallene for matfiskprodusentene av laks og ørret i 2016. De viser et gjennomsnittlig overskudd før skatt på 24,3 millioner kroner — per konsesjon. Ganger vi opp ned de 1088 konsesjonene som var i drift, snakker vi om et resultat før skatt på 26,4 milliarder. Lite tyder på at det vil bli mindre i år.

Alt i alt vil 2017 bli det økonomisk beste år noen sinde for aktørene i norsk sjømatnæring — både på sjø og land. Det gjelder i alle fall for fiskerne og oppdretterne. For industrien vil resultatene som vanlig sprike mye fra bransje til bransje — og generelt være vesentlig dårligere enn for fiskeflåten og fiskeoppdrett. Men også industrien gjør samlet sett klart et bedre år enn normalt i 2017.

SÅ LANGT OM DEN økonomiske ståa. Like interessant i mine øyne er den fiskeripolitiske statusen; hvilke saker og problemstillinger preger sjømatnæringen i 2017? Tiden er begrenset, og jeg må nøye meg med endel stikkord.

Holder vi oss først til fiskeflåten, er det særlig tre tema som dominerer; strukturutviklingen, trålnes pliktsystem og spørsmålet om skatt på ressursrenten. Tidligere ville jeg også tatt med råfiskloven og deltakerloven. Men «fiskernes grunnlover» har vært grundig behandlet i inneværende stortingsperiode, og på Løvebakken er det et klart flertall for å beholde dem som de er. Selv om Sjømat Norge fortsatt mener at begge lover bør justeres, tror jeg det vil være veldig stille om Råfiskloven og Deltakerloven i mange år fremover, og i alle fall i neste stortingsperiode. Så må jeg selvfølgelig tilføye at dette ikke gjelder for Pelagia-sjef Egil Magne Haugstad. Egil Magne kommer aldri til å være stille om Råfiskloven og Sildelagets rolle.

Struktureringen av fiskeflåten vil selvsagt fortsette. Det er jo langt igjen i alle flåtegrupper til strukturtakene er nådd. Eidesenutvalget har lagt frem en rekke konkrete og delvis kontroversielle forslag om et nytt reguleringsregime for fiskeflåten. Jeg tror Stortinget vil avvise det meste av dette. Det er et klart flertall

imot å etablere en strukturordning for fiskeflåten under 11 meter, slik Eidesenutvalget går inn for, og det er heller ikke flertall for forslaget å gjøre dagens tidsbegrensede strukturkvoter om til «evige» strukturkvoter. Dette vil gjelde uansett utfallet av valget om en måned.

Derimot knytter det seg en viss spenning til kvotetakene i kystflåten over 11 meter. Som kjent vedtok Per Sandberg nylig å øke disse takene, noe opposisjonen gikk kraftig imot. Ikke bare det; de rød-grønne truer med å reversere vedtaket dersom de vinner regjeringsmakten. Her er altså budskapet klart; alle som støtter Per Sandbergs beslutning om å heve disse strukturtakene, bør stemme borgerlig mandag 11. september.

Skatt på ressursrenten er et komplisert tema. Kort sagt dreier dette seg om følgende: Gjennom konsesjoner og fisketillatelser har fiskerne fått eneretten til å utnytte den felles naturressursen «fisken i havet». Etter hvert har det blitt så få fiskebåter og fiskere i Norge at retten til å fiske gir svært god lønnsomhet — faktisk mye bedre lønnsomhet enn hva som er normalt i øvrig norsk næringsliv. Mange mener — også Eidesenutvalget — at det er på høy tid at fiskerne begynner å betale for sine rettigheter i form av en særskatt — på samme måte som oljeselskapene må betale ekstra skatt for retten til å hente opp olje og gass.

Norges Fiskarlag og Fiskebåt er selvsagt negative til en slik skatt. Ingen liker jo å betale mer til staten enn absolutt nødvendig. De argumenterer med at risikoen er høy, avkastningen veldig variabel og at de økonomiske resultatene slett ikke er så høye at de bør skattlegges ekstra. Dessuten er det jo fiskerne selv som har bidratt til å utvikle mange av de viktige fiskeriene i Norge. Stortingspolitikerne er i tvil. De vil helst ikke snakke så mye om dette noen uker før valget. Men tro meg; selv langt inn i Høyre hopper de på stortingstaburettene når de hører og leser om kvotesalg til mange hundre millioner kroner. Dette er ofte kvoter selgerne i sin tid fikk gratis av staten. Jeg er i tvil om det kommer skatt på ressursrenten i neste stortingsperiode. Dersom de rød-grønne gjenerobrer makten gjør det ikke det. Mitt tips er at det heller ikke vil skje om de blåblå fortsetter. Men jeg utelukker ikke at det i løpet av relativt kort tid kommer en særskatt på gevinster av kvotesalg. Dette temaet vil garantert prege den fiskeripolitiske debatten i neste Stortingsperiode.

Eidesenutvalget foreslo også å avvikle trålernes pliktsystem, et forslag Per Sandberg langt på vei valgte å følge. Men på Stortinget klarte man ikke å bli enige om noe som helst, Sandberg trakk forslaget og dermed sitter vi fortsatt med et pliktsystem som absolutt alle er enige om at ikke fungerer optimalt. «Fiskeribladet» har kalt dette et sviende nederlag for Sandberg. For egen del vil jeg si at det var et nederlag for Stortinget. Så får valgresultatet vise om det nye Stortinget har kraft til lage et pliktsystem som fungerer. Denne saken ligger der som en varm potet.

I fiskeindustrien er man frustrert over den dårlige inntjeningen — særlig sammenlignet med de økonomiske resultatene fiskerne oppnår. Men her er det

egentlig ikke så mange rent fiskeripolitiske tema som opptar aktørene. I fiskeindustrien etterlyser man først og fremst bedre markedsadgang, vil gjerne ha formueskatten bort og ellers en fiskeriforvaltning, herunder Mattilsyn, som opererer raskt, effektivt og likt over hele landet. Ønsket om best mulig markedsadgang gjelder naturligvis for alle deler av næringen, og har som nevnt stort aktualitet i forbindelse med Brexit og mer proteksjonistiske signaler fra USA etter valget av Donald Trump.

HVA ER MAN SÅ OPPTATT av i oppdrettsnæringen i 2017

Jo, særlig to forhold; hvordan sikre videre produksjonsvekst og hvordan bedre næringens omdømme. For å ta det første først.

Siden 2012 har produksjonsvolumet av laks i Norge stått helt stille. Vi produserer mindre laks i år enn for fem år siden. Årsaken er enkel. På grunn av miljømessige utfordringer — les først lakselus og deretter rømming, sykdom, utslipp av næringsstoffer og kjemikalier samt urovekkende høyt produksjonstap, har ikke myndigheten ønsket å øke produksjonskapasiteten. De siste 2-3 årene er det særlig lakselusa som har skapt bekymring.

Etterspørselen har som allerede nevnt vært knallbra. Resultatet ser vi i figur tre. Hittil i år har snittprisen på fersk oppdrettlaks med hode vært over 66 kroner per kilo. Pengene velter inn. I fjor var driftsmarginen i lakseoppdrett 36,3 prosent — opp fra 19,4 prosent i 2015. Den har aldri vært høyere. Vi vet ikke om noen næring i Norge som har levert tilsvarende økonomisk resultat gjennom ett år.

Laksepriser på 60-70 kroner per kilo er selvsagt strålende akkurat i nuet. Men på sikt åpner det for landbasert oppdrett og utvikling av teknologier som kan eliminere Norges naturgitte fortrinn for oppdrett av atlantisk laks. DNB foretok for en tid siden en global undersøkelse av prosjekter for landbasert oppdrett. Om jeg ikke husker feil mente banken at disse ville kunne gi en produksjon i 2020 på rundt 150.000 tonn. Det er ikke avskrekkende. Men hva som har kommet til av nye prosjekter i løpet av 2017, og hva som vil komme de neste par årene dersom lakseprisene fortsatt ligger på dagens høye nivå, er ikke godt å si. Vekststoppen i Norge vil gi et voldsomt overskudd også i år, og ganske sikkert i 2018 og 2019. Men hva så? Er vi i ferd med å sage over den greina vi selv sitter på? Legger vi forholdene til rette for lakseoppdrett mange andre steder i verden — steder som kan operere med helt andre transportkostnader til de store markedene enn vi må ta høyde for i Norge?

Jeg lar spørsmålsteget stå. For egen del har jeg aldri vært så usikker på fremtiden som nå. Det gjelder også investorene på Oslo Børs. Kursene på de fem laksegigantene på børsen har falt med ni prosent siden årsskiftet. Det tilsvarer et verdifall på 14 milliarder kroner. Mye av årsaken til usikkerheten er det nye vek-

stregimet som skal tre i kraft i oktober. Myndighetene har brukt langt tid på å bestemme seg, og det de til slutt landet på er ikke et vekstregime i det hele tatt. Det er et regime for i beste fall en prosent vekst per år de neste fire årene.

Jeg skal ikke bruke mye tid på å beskrive det såkalte «trafikklys-systemet». Mange av dere kan det sikkert bedre enn meg. Men tar vi utgangspunkt i det første utkastet til fargelegging av de 13 produksjonsområdene vil ikke myndighetene gi tilbud om mer enn ca. 1 prosent vekst i produksjonskapasiteten per år i 2018 og 2019. Det trenger ikke engang å gi produksjonsvekst i det hele tatt om det blir et par kalde sommere. Og om fargeleggingen høsten 2019 blir den samme som førsteutkastet i år, vil vi ikke få mer enn maks 0,6 prosent vekst i 2020 og 2021. Med andre ord; vi får heller ingen vekst i norsk lakseproduksjon de neste fire årene. Næringen vil fortsette å tjene voldsomt godt med penger, mens landbaserte oppdrettsprosjekter sannsynligvis vil poppe opp over alt.

Hvor står vi da i 2025 eller 2030?

Norsk Industri har lagt frem en handlingsplan for lakseoppdrett som sikter mot en tredobling av dagens produksjonsnivå innen 2030. Det kan vi selvfølgelig bare glemme. Med 1 prosent årlig vekst frem til 2021, og 2,5 prosent årlig vekst deretter, vil produksjonen i Norge i 2030 bare være rundt 1,5 millioner tonn. Hva den vil være i resten av verden tør jeg ikke engang tenke på. Men Norges andel av den totale produksjonen vil ha gått kraftig ned. Ja; nå svartmaler jeg. Men dette er absolutt et aktuelt scenario!

Hva så med utviklingskonsesjonene? Kan de endre denne dystre spådommen? I utgangspunktet fører Fiskeridirektoratet en svært restriktiv linje med å tildele slike tillatelser. Men om det viser seg at noen av de havbaserte løsningene eller de lukkede merdbaserte nærmere land virkelig slår til, vil utgangspunktet for en vesentlig sterkere produksjonsvekst i Norge bli et helt annet. La oss derfor krysse alle fingre og tær for at så skjer.

SÅ HELT TIL SLUTT LITT OM laksenæringens omdømme. På Østlandet går det fortsatt folk rundt og tror at laksen er full av antibiotika. Selv 25 år etter at næringen i realiteten sluttet å gi fisken slike stoffer, lever altså denne oppfatningen i beste velgående. Det forteller alt om hvor vanskelig det kan være å endre folks oppfatninger. Situasjonen er egentlig litt absurd. Ute i den store verden står folk i kø for å kjøpe norsk oppdrettslaks. De er villige til å betale nesten hva det skal være. Her hjemme skriver «Dagbladet» på lederplass at det luker råtten laks og «Morgenbladet» om alle de forbannede lakseforskerne, mens kjendisene står i kø for å fortelle at de aldri spiser fisk fra denne drittnæringen.

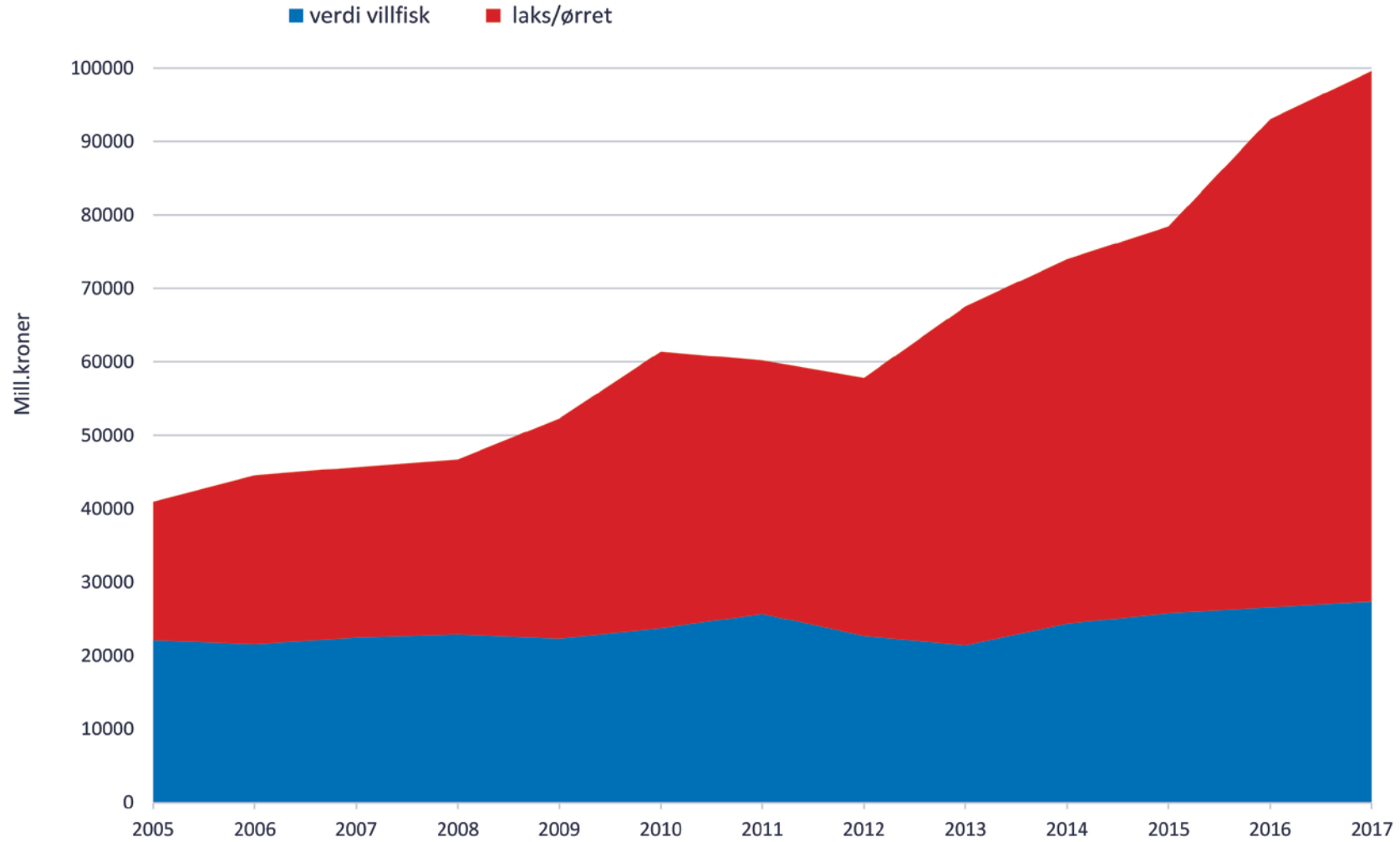
Jeg har ingen mirakeloppskrift på hvordan oppdrettsnæringen kan styrke sitt omdømme. Mitt svar er kjedelig, men sannsynligvis det eneste som gir resultater

over tid. Organisasjonene må fortsette å tilbakevise alle løgnaktive påstander og jobbe målrettet med å spre fakta. Næringens aktører må bli mye flinkere til å fortelle alle de gode historiene.

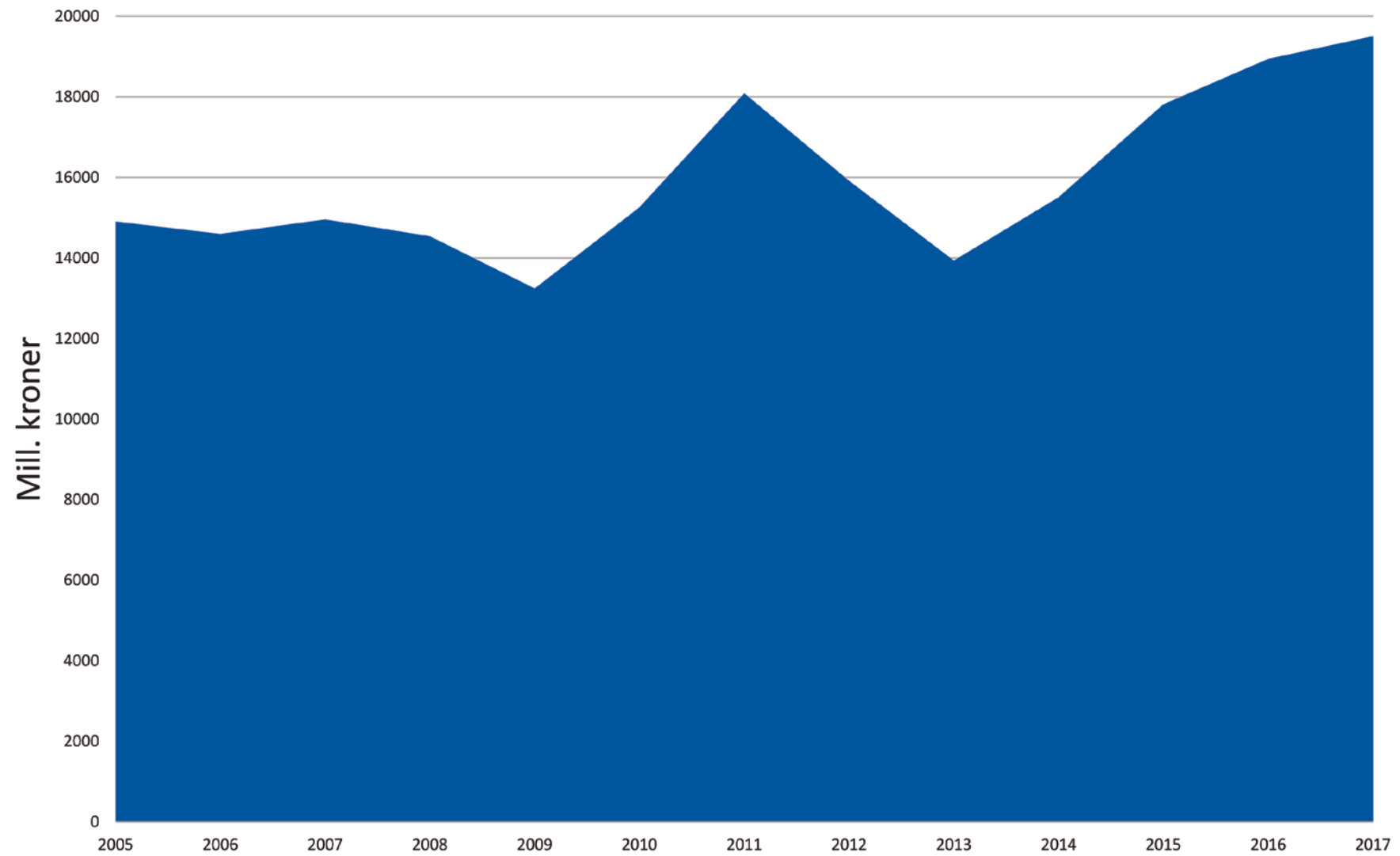
Og så er ikke omdømmet så elendig som mange i oppdrettsnæringen tror. Folk flest i Norge mener at laks er mye sunnere mat enn svinekjøtt og biff, og nesten like sunt som kylling. Folk flest gir rett nok oppdretterne et litt dårligere omdømme enn bøndene, men langt bedre enn oss journalister. Og spør vi om hvor miljøvennlig fiskeoppdrett er, havner næringen omtrent på samme nivå som landbruket og langt foran olje- og gassindustrien. Alt er men andre ord slett ikke så helsvart!

La det være siste ord. Nå har jeg nemlig brukt min tilmålte tid og mer enn det. Takk for at dere hørte på, og ha en fortsatt strålende dag.

Figur 1: Eksportverdien av villfisk og oppdrettet laks/ørret i 2017-kroner.

Figur 2: Førstehåndsverdien av villfisk i 2017-kroner.

FIGUR 3: EKSPORTPRISEN FOR FERSK OPPDRETTLAKS M/HODE I 2017-KRONER.

